

Yaralar qaysaq bağlamır

Qaradağlı kəndi Xocavənd rayon mərkəzindən 13 kilometr qərbdə, Xocavənd-Xankəndi avtomobil yolunun kənarında, dağətəyi ərazidə, Guraxan çay sahilində yerləşir. Əhalisi əsasən heyvandarlıq, taxılçılıq, baramaçılıq, üzümçülük və bostançılıqla məşğul olub. Kənddə vərəndəli, mirzəli, məmmədsəfilə, mirzəxanlı, alılı, tağlı, məşəmmədli, qaradağlı, hacius şədihüseynli, məmmərzəli, gəmcilli, gülpərilər, əbülhəsənli və s. adlı tirə və tayfalar yaşayıb.

Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrdə Qaradağlı kəndi beş dəfə ermənilər tərəfindən dağıdılıb. 1905, 1907, 1915, 1918 və 1992-ci il fevralın 17-də. Hələ sovetlər dövründə dinc dayanmayan ermənilər, milli münafişəni qızıqsıdırmaq üçün ən qanlı terror hadisələrini törətməkdən belə çəkinmirdilər. 1967-ci ildə milli münafişə yaratmaq üçün üç nəfər azərbaycanlıya, əslən Qaradağlı kəndindən olan adamlara böhtan ataraq həbs etdirən ermənilər, məhkəmədə onların bəraət almalarına məhəl qoymayaraq günün günortaçağı sovet əsgərlərinin gözü qarşısında həmin adamların başlarını vəhşicəsinə kəsərək, üzərlərinə benzin tökərək yandırmışdılar. Bu, azərbaycanlılara qarşı hazırlanan və həyata keçirilən qanlı və ən qatı terror hadisələrinin başlanğıcı oldu.

Dağlıq Qarabağın Azərbaycan dan ayrılması istiqamətində öz iyrənc məqsədlərinə çatmaq üçün bütün vasitələrdən istifadə edən ermənilər Moskvanın yüksək statuslu antiazərbaycan meyilli məmurlarından güclü şəkildə dəstək alır və ondan məhəretlə istifadə edirdilər.

Hadisələrin başladığı ilk günlərdən Dağlıq Qarabağda yaşayan azərbaycanlılar öz haqq səslərini hər tərəfə çatdırsalar da, bu heç bir nəticə vermirdi. Münafişə isə getdikcə genişlənir, daha qanlı xarakter alırdı. Respublikanın ovaxtkı rəhbərliyi isə yalnız öz hakimiyyət kreslolarını qorumağa çalışırdı. Rəhbərliyin bu səriştəsizliyi və maymaqlığı ermənilərin daha da azğınlaşmasına gətirib çıxarırdı. Kəndlər, şəhərlər yandırılır və talan edilirdi. Dörd il öz kəndlərini təkbəşinə müdafiə edən Qaradağlı camaatı kəndin hər daşı, hər qayası uğrunda can verdilər, 800-ə yaxın sakinə bu yolda 77 nəfər, daha doğrusu hər 10 nəfərdən biri şəhid oldu, lakin öz məğrurluqlarını heç zaman itirmədilər. Həmin faciəni heç vaxt unutmaq mümkün deyil. Azərbaycan tarixinin ən qanlı səhifələrindən biri Qaradağlıda yazıldı.

1990-cu il noyabrın 24-də 3 nəfər azərbaycanlı (biri Qaradağlı kəndindən, ikisi isə həmin kəndə qonaq gəlmişdi) Xocavənd-Xankəndi yolunda vəhşicəsinə qətlə yetirən ermənilər onların sinələrinə xaç şəklində çəkmişdilər. Kənd sakini Hüseynov Xandəmir Bəbir oğlu doğma kəndlərində dəfn olundu. Həmin hadisədən sonra kənd sakinləri Bakıya, Azərbaycan KP MK-ya müraciət etdilər. Yalançı vədlər verildi, heç bir tədbir görülmədi. Ardınca növbəti qanlı hadisə baş verdi.

1991-ci il yanvarın 9-da yenidən həmin yerin yaxınlığında (bu yerlər bütövlükdə erməni məntəqələrinin əhatəsində idi) kəndə gələn UAZ markalı avtomaşın erməni quldurları tərəfindən atəşə tutuldu. Bir nəfər - 4 uşaq atası Bayramov Soltan Rəşid oğlu öldürüldü və 4 nəfər yaralandı. Yaralılarından Səmədov Nemət Əsgər oğlu və Əzizov Əfqar Musa oğlu sonralar aldıkları yaralardan dünyalarını dəyişdilər.

1991-ci ilin martın 2-də kəndin ətrafında 2 nəfər vəhşicəsinə qətlə yetirildi-Hüseynov Zülfüqar Dəmir oğlu, Quliyev Ələkbər Məmməd oğlu. Bir qədər sonra 1991-ci il iyunun 28-də kəndi dörd bir tərəfdən atəşə tutdular. Üç saata yaxın davam edən atışmada bir neçə yaşayış evi yandırıldı. Atəş səngiyəndən sonra kəndin kənarındakı fermada, Vərəndəli adlanan yerdə

güclü atışma səsləri eşidildi. Hadisə yerinə gələnə daha bir qanlı terror hadisəsinin şahidi oldular. Fermada olan 6 nəfər-3 kişi və 3 qadın ermənilər tərəfindən diri-diri yandırılmışdı. Növbəti qanlı terror hadisəsi Prezident seçkisi günü - 8 sentyabr 1991-ci il tarixdə baş verdi. Ağdamdan Qaradağlıya gələn sərnəşin avtobusu Xocavənd-Xankəndi yolunda pusquda durmuş erməni quldurları tərəfindən güclü atəşə tutulur və avtobus güllələrdən deşik-deşik olur. Avtobusda olan 40 nəfərə yaxın adamdan 2 gənc oğlan, 6 qadın qətlə yetirilir.

Yenə də kənd sakinlərindən ibarət nümayəndə heyəti Ayaz Mütəllibovun qəbuluna gedir, böyük çətinlikdən sonra onun qəbuluna düşürlər. O, vədlər verərək gedənləri geriye yola salır. Müsibət də elə həmin vaxtdan sonra başlanır. Cəzasız qalan ermənilər daha da azğınlaşaraq növbəti qanlı planlar hazırlayır və həyata keçiririlər. Bu tarixdən etibarən kəndə gediş geliş mümkün olmur və ermənilər isə get-gedə daha da quduzlaşırdı.

Bütövlükdə 20-yə yaxın erməni kəndinin əhatəsində olan Qaradağlı kəndi keçmiş Xocavənd və Xankəndi yolunun üzərində yerləşirdi. 4 il 4 ay bu yoldan ermənilərin gediş-gəlişi kəsilmişdi və ermənilər digər erməni kəndlərindən salınmış yoldan istifadə edirdilər. Kənddə vəziyyət getdikcə çətinləşir, faciənin törədiləcəyi gün hər dəqiqə yaxınlaşırdı. Ağdamda olan kənd sakinləri özlərini oda-közə vursalar da, respublika rəhbərliyi kömək etmir, insanları yalançı vədlərlə aldadırdılar. Düşməni isə çirkin niyyətlərini həyata keçirmək üçün yeni planlar hazırlayır, qurbanlar axtarırdı.

1992-ci il fevralın 14-də kəndin bütün yolları kəsilmişdi. Həmin vaxt 104 nəfər kənd sakini və 14 əsgərimiz, demək olar ki, son anlarını yaşayırdılar. Ermənilər fevral ayının 14-də hücumə keçdilər. Kənd güclü atəşə tutuldu. Kənxurd (mənfur Zori Balayanın anadan olduğu kənd) Qağarza, Ağkənd, Aşan, Müşkabad, Ninqi-Xankəndi və digər erməni kəndləri istiqamətində xarici muzdluların, Xankəndidə yerləşən keçmiş Sovet ordusunun 366-cı alayın texnikasından və canlı qüvvəsindən istifadə edən ermənilər köməksiz qalan Qaradağlı kəndinə qəti və sürətli hücumə keçdilər. Az miqdarda sadə silahlarla təmin olunmuş qaradağlılar 14 nəfər Milli Ordunun əsgəri ilə birlikdə amansız və qeyri-bərabər döyüşə girdilər. Qarşıda iki yol dururdu: Şərəfli ölüm və ya təslim olma. Onlar birinciyə üstünlük verdilər. Bu yolu seçən qaradağlılar son patronlarına qədər 4 gün döyüşdülər. Döyüş vaxtı onlarca erməni yaraqlısı məhv edildi. Silah sursatı tükənən soydaşlarımızı sonda ermənilər əsir götürdülər.

Hadisələrin şahidlərini dinləyək. Qaradağlı sakini Oruc Əliyev də kənd işğal olunduqdan sonra şahidi olduğu işgəncə və qətləmlər haqda danışdı:

- Mən fevralın 17-də əsir götürüldüm. Yolda qohumlarımla yarisını öldürdülər. Xankəndidəki həbsxanada isə dişlərimi zorla çəkildilər.

O, əsirlikdə olduğu müddətdə ermənilər tərəfindən hər gün döyüldüyünü və işgəncəyə məruz qaldığını deyib:

- Həmin il martın 17-də ağdamlı cəsur komandir Allahverdi Bağirovun köməkliliyi ilə əsirlikdən azad oldum. Beynəlxalq Qırmızı Xaç Ko-

mitəsinin nümayəndələri həmin günə qədər bir dəfə də olsun xəstəxanaya gəlmədilər. Ermənilər sağlam azərbaycanlı əsir və girovların daxili orqanlarını çıxarırdılar. Bunu əvvəlcədən tanıdığım ermənilər mənə demişdi.

O.Əliyevin sözlərinə görə, Qaradağlının alınması əməliyyatına və orada baş verən qətləmlərə Ermənistanın keçmiş prezidenti Robert Köçeryan rəhbərlik edib. O, bunu Əsgəranda xəstəxanada yərkən eşitdiyini söyləyib.

17 fevral 1992-ci il tarixdə Qaradağlının işğalı günü kənddə 118 nəfər olub ki, onların da hamısı əsir götürülüb. Onlardan 104 nəfəri Qaradağlı kənd sakini olmuşdur. Bunlardan 54 nəfəri öldürülmüş, 50 nəfəri isə böyük çətinliklə əsirlikdə azad edilmişdir. 14 nəfər Milli Ordunun əsgərindən 12-si öldürülmüş, 2 nəfəri isə girovluqdan azad edilmişdir. Bu hadisələr zamanı 10 qadın, 8 məktəbli qətlə yetirilib. İşğal nəticəsində Qaradağlı kəndində 200 yaşayış evi eşyalarla birlikdə, 1 mədəniyyət evi, 320 yerlik orta məktəb, 25 çarpayılıq xəstəxana və çoxlu sayda digər obyektlər dağıdılmışdır. Kəndin sağ qalan sakinləri məcburi köçkün düşmüşdür. 2 ailənin hər birindən 4 nəfər şəhid olmuşdur. 42 ailə başçısını itirmiş, 140-a yaxın uşaq yetim qalıb.

Hər il olduğu kimi, faciə qurbanlarının xatirəsinə həsr edilmiş anma mərasimi keçirilib. Xocavənd rayon icra hakimiyyətinin başçısı Eyvaz Hüseynov həmyerlilərinin ağır kədərini və düşməni nifrətini ifadə edərək bu qanlı faciəni törədən və onların təşkilatçıları haqqında ətraflı məlumat verərək bildirmişdir ki, beynəlxalq təşkilatlar Ermənistanı işğalçılıq siyasətini dayandırmağa məcbur etməlidir.

Anma mərasimində çıxış edənlər tam əminliklə vurğuladırlar ki, Azərbaycan dövləti ötüb keçən illər ərzində qaçqın və məcburi köçkünlərə yüksək diqqət və qayğı göstərərək, əhalinin bu təbəqəsinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi üçün ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirir. İndi rayon ərazisində yeni qəsəbələr salınıb və burada məcburi köçkünlər üçün hər cür şərait yaradılıb.

Bu faciənin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması məqsədilə rayon icra hakimiyyətinin təşəbbüsü ilə Azərbaycan, rus və ingilis dillərində "Soyqırımı: Qaradağlı" və "Soyqırımı: Qaradağlı davam edir" sənədli filmləri çəkilmiş və həmin filmlərin təqdimat mərasimləri keçirilib. Bundan əlavə, erməni vandallarının Qaradağlı kəndində törətmiş olduqları cinayət əməllərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması məqsədi ilə üç dildə - Azərbaycan, ingilis və rus dillərində məlumatların yerləşdirildiyi "Qaradağlı.org" internet saytı yaradılıb.

Bu faciə uzun illərdir ki, qaysaq bağlamır, soyqırımı qurbanlarının ruhu dinclik tapa bilmir. 2016-cı ilin aprel ayında cəbhədə erməni silahlı qüvvələrinin təxribat-diversiyasının qarşısını yüksək peşəkarcılıqla alan milli ordumuzun hissələri düşməni tutarlı cavab verərək onları susdurdular. Canlı qüvvə və hərbi texnika itkisinə məruz qalan Ermənistan ciddi zərbələr aldı. Azərbaycan əsgəri işğal altında qalan bəzi əraziləri azad etdi. Cəbrayıl rayonunun Cocuq Mərcanlı kəndinin işğaldan azad edilməsindən sonra həmin kəndin bərpa edilməsi üçün Prezident sərəncamı bütün məcburi köçkünlərdə, o cümlədən, Qaradağlı kəndinin əhalisində böyük bir ümid yaradıb. Onlar doğma kəndlərinə qayıdacaqlarına indi daha çox inanırlar...

Salman ALIOĞLU,
"Respublika".